Filosoferen met Plato
over artificiële intelligentie
en sociale media

Relatie van AI en sociale media met twee strategieën voor elevatie

Inhoudsopgave

Inleiding 3

Psychische ervaringen 5

De verdeelde lijn 5

De allegorie van de grot 7

Toepassing van Plato's 'Verdeelde lijn' en

'allegorie van de grot' op AI en sociale media 9

Eikasia 10

Pistis 10

Dianoia 11

Noēsis 12

Twee strategieën naar de idee van schoonheid en het goede 14

Verlangen naar schoonheid 14

Proces van herinnering 16

Discussie 17

Inleiding

De hedendaagse mens heeft de mogelijkheid om in toenemende mate informatie te analyseren, automatiseren en te delen. Kunstmatige intelligentie ondersteunt mensen met deze processen, stelt hen in staat om problemen op te lossen, patronen te herkennen en te helpen bij vorming van creatieve ideeën en verdere technische innovatie.

De toename van mogelijkheden leidt daarbij niet vanzelf tot een gelukkiger en zinvoller leven. Integendeel: versnelling kan samengaan met vervreemding en met vinden van identiteit. 'Wie ben ik?' gaat verder dan een psychologisch en sociologisch vraagstuk. Het vindt ook een grondslag in het discours over de verhouding tussen de mens en de werkelijkheid die hij ervaart.

Door technologische ontwikkelingen te richten op het ondersteunen en efficiënter maken van onze levenswijze, is nog niet de vraag beantwoord of het het geluk, zingeving en het doel van de mens op aarde vergroot.

Het is daarom interessant om de technologische ontwikkelingen en dan in het bijzonder AI, te bediscussiëren. De paper geeft een mogelijke zienswijze op AI en sociale media vanuit het perspectief van Plato's filosofie.

Plato wordt als een van de grondleggers van de westerse filosofie beschouwd en daarom is het relevant zijn filosofie te betrekken op het onderwerp.

Hoe pakken we dat aan? Immers, de paper is gebaseerd op het denken van Plato en wordt toegepast op een onderwerp dat Plato niet kende, omdat hij in de Klassieke Oudheid leefde waarin AI en sociale media niet bestonden.

Omdat artificiële intelligentie en sociale media voortkomen uit de menselijke psyche, zullen psychologische ervaringen zoals Plato die heeft beschreven, worden bediscussieerd. Plato maakt onderscheid tussen vier psychologische ervaringen. Hij licht dat toe via het verdeelde lijnstuk. Verder verduidelijkt hij de theorie met behulp van de allegorie van de grot.

In het gebruik van sociale media draait veel om representaties van het schoonheidsideaal en dat is in Plato's filosofie te categoriseren in het laagste ervaringsniveau, namelijk van de schaduwen van werkelijke objecten.

Het gebruik van AI is met name gericht op de denkactiviteit, het derde niveau van psychologische ervaringen zoals zal worden toegelicht in de paper.

Streven naar zingeving houdt verband met verlangen naar schoonheid en naar inzicht in de werkelijkheid.

Inzicht in de werkelijkheid en streven naar de idee van schoonheid, zijn twee strategieën die het leven verrijken, zin geven en tot elevatie leiden.

Zo stelt hij in De Staat het volgende. ‘Ik wil het met jullie eens worden over iets wat we in dit gesprek, en ook al eerder, vaak hebben besproken, namelijk dat we een veelvoud van mooie dingen onderscheiden en een veelvoud van goede dingen, enzovoort, maar ook het bestaan aannemen van schoonheid en goedheid. Zo brengen we al die dingen waarvan we zojuist zeiden dat ze in veelvoud voorkwamen telkens onder een noemer, ervan uitgaande dat zij een eenheid vormen, die we elk ‘het wezen van elk’ noemen.’ (De staat, p. 240; 502-521)

Om te begrijpen waar deze twee strategieën op gericht zijn en aan ontleend kunnen worden, gebruikt Plato de analogie van de zon om de ware werkelijkheid te duiden.

De zintuiglijke wereld en mathematisch denken overstijgende realiteit denkt Plato uit via de analogie van de zon. Met deze analogie beoogt Plato inzicht te geven in de onveranderlijke wereld van tijdloze en niet ruimtelijke vorm die hij de idee van het goede noemt. Hij zegt daarover het volgende.

‘Wat de zon betreft ben je toch met me eens dat hij de dingen die gezien worden niet alleen de mogelijkheid gezien te worden verleent, maar ook hun ontstaan, groei en voeding. Maar zelf is de zon niet bij een groeiproces betrokken. … Nu, zo moet je ervan uitgaan dat de dingen die gekend worden niet alleen het feit dat zij gekend worden te danken hebben aan de waarde (red. - in de traditionele vertaling heet dit de “Idee van het Goede” (hē tou agathou idea), maar daaraan ook hun bestaan en hun wezen ontlenen. Maar de waarde zelf is met haar absolute macht van een nog hogere orde dan het bestaan.’ (De Staat, p. 243 - 502-521)

Hebben AI en sociale media invloed op de twee strategieën en zo ja activeren of belemmeren ze deze?

De teksten die zijn gebruikt zijn ontleend aan

-De ideale staat, Plato, vertaald door Koolschijn, G., Polak & Van Gennep, Athenaeum, Amsterdam 2010. Plato laat in dit boek Socrates de leerling Glaukon onderwijzen. Voor naslag zijn verwijzingen opgenomen van pagina’s en hoofdstukken.

-Platoonse liefde, het Symposium en de Phaedrus van Plato, vertaald door Hupperts, C., Damon, Budel, 2026.

Teksten van Plato worden vaak uitgebreid en letterlijk geciteerd, om de lezer in staat te stellen de interpretatie te beoordelen en er zelf een te vormen.

Psychische ervaringen

Plato maakt onderscheid tussen het intellect en de zintuigen. Met waarnemingen van de zintuigen kunnen mensen niet de hogere werkelijkheid begrijpen. Via het intellect kan dat wel, mits het intellect niet wordt gericht op conclusies over hypothesen, maar naar een eerste beginsel toe werkt.

In het verdeelde lijnstuk leert Plato over vier lijnstukken die met psychische ervaringen corresponderen: inzicht, denkactiviteit, overtuiging en vermoeden. Inzicht is het hoogst haalbare en vormt trapsgewijs het doel van kennis, namelijk inzicht in een onveranderlijke waarheid. In de allegorie van de grot maakt Plato beeldend duidelijk wat hij bedoelt met de geestelijke ontwikkeling die de mens zou dienen te maken, wil hij opklimmen tot de ware kennis.

De psychische ervaringen worden vervolgens in de paper toegepast op AI en sociale media.

De verdeelde lijn (De Staat, p.244-246; 502-521)

Kijk, je moet je voorstellen, zoals we al zeiden, dat het in die vergelijking, om twee verschillende dingen gaat, die beide een dominerende positie innemen, het ene in de categorie en de wereld van het abstracte, het andere in die van het concrete. Die twee categorieën, concreet en abstract, onthoud je die?

Ja.

Goed, stel je nu voor, je hebt een lijn, verdeeld in ongelijke stukken. Beide stukken verdeel je opnieuw volgens dezelfde verhouding, zowel het stuk van de concrete soort als dat van de abstracte.

Je krijgt dan op basis van verschil in duidelijkheid in het lijnstuk van het concrete in het ene deel afbeeldingen, en met ‘afbeeldingen’ bedoel ik dan in de eerste plaats schaduwen, verder ook weerspiegelingen in water en op spiegelende en gladde oppervlakken in het algemeen, en al dergelijke dingen. Begrijp je wat ik bedoel?

Ja, ik begrijp het.

Goed, het tweede deel van dat lijnstuk staat voor de originelen van die afbeeldingen: alle levende wezens met inbegrip van onszelf, alles wat in de grond groeit en de hele categorie van dingen die door mensenhand wordt gemaakt.

Juist.

Ben je ook bereid aan te nemen dat het onderscheid gebaseerd is op een verschil in echtheid en dat de verhouding tussen afbeeldingen en originelen in dat opzicht gelijk is aan die tussen de concrete objecten van mening en de abstracte objecten van kennis?

Zeker.

Laten we dan nu eens kijken hoe we het lijnstuk van het abstracte moeten verdelen. Het ene deel staat voor iets wat door het intellect wordt bestudeerd met behulp van die originelen uit de concrete wereld, die in dit geval zelf als afbeeldingen worden gebruikt. Hierbij is het intellect aangewezen op hypotheses en probeert niet een eerste beginsel, maar een conclusie te bereiken. Maar in het andere deel redeneert het vanuit een hypothese naar een eerste beginsel toe dat niet hypothetisch is, nu zonder afbeeldingen, zuiver en alleen met behulp van abstracte begrippen.

Wat u hiermee precies bedoelt, begrijp ik eigenlijk niet.

Nog een keer dan. Nu dit eraan vooraf is gegaan, zul je het wel makkelijker kunnen begrijpen. Het zal je bekend zijn dat bijvoorbeeld in de wiskunde wordt uitgegaan van begrippen als even en oneven, van drie verschillende soorten hoeken, van bepaalde figuren en andere dingen die daarmee in verband staan, al naar gelang de verschillende onderdelen van dat vak. Die begrippen worden dan als bekend verondersteld en als hypotheses gebruikt. Men vindt het niet nodig die voor zichzelf of voor anderen nader te verklaren en neemt aan dat ze voor iedereen duidelijk zijn. Uitgaande van de hypotheses bereikt men dan via een serie logische gevolgtrekkingen ten slotte een conclusie betreffende het probleem dat men zich had gesteld.

Dat weet ik, ja.

Ook dat men daarbij zichtbare vormen gebruikt en spreekt over die figuren, maar eigenlijk op het oog heeft waarvan die figuren afbeeldingen zijn? Men redeneert toch over het abstracte vierkant en de abstracte diagonaal, niet over de diagonaal die men tekent, enzovoort. Die constructies die men maakt en de lijnen die men trekt, waarvan op lager niveau weer schaduwen en weerspiegelingen in water bestaan, die gebruikt men op hun beurt als afbeeldingen, maar eigenlijk gaat het bij wiskundige problemen om inzicht in die abstracta die uitsluitend waarneembaar zijn voor het intellect.

Dat is waar.

Goed, dat was het nu waarvan ik zei dat het wel onder de abstracte categorie viel, maar dat het intellect bij de besturing ervan is aangewezen op hypotheses en niet probeert een eerste beginsel te bereiken omdat het die hypotheses niet verder kan herleiden, en dat het bovendien nog afbeeldingen erbij gebruikt, namelijk voorwerpen die zelf in een lager stadium ook weer afbeeldingen hebben, in vergelijking waarmee ze om hun zogenaamde duidelijkheid worden gewaardeerd.

Ik begrijp dat u bedoelt wat in de meetkunde en verwante vakken gebeurt.

Juist. Ten slotte bedoel ik met het andere deel van het lijnstuk van het abstracte het object van zuiver abstracte onderzoekingen, waarbij een hypothese niet als beginsel wordt gebruikt, maar letterlijk als een hypo-these, een onderstelling, dat wil zeggen een

basis, een startpunt om door herleiding van alle hypotheses te komen tot het algemene eerste beginsel, en nadat men dat heeft bereikt weer via een reeks logische gevolgtrekkingen af te dalen tot een conclusie, door middel van een zuiver abstracte redenering, zonder van enig zintuiglijk gegeven gebruik te maken.

Ik begrijp het, weliswaar niet helemaal, want wat u daar beschrijft lijkt me een enorme opgave, maar in elk geval begrijp ik wel dat u het onderdeel van die onveranderlijke abstracte wereld dat wordt bestudeerd in de zogenaamde 'mathematische' wetenschappen, waarbij men uitgaat van hypotheses en weliswaar op het intellect en niet op de zintuigen is aangewezen, maar volgens u toch geen werkelijk inzicht bereikt, omdat men die hypotheses niet herleidt tot een beginsel, al is met behulp van een eerste beginsel ook in die dingen inzicht mogelijk. Ik geloof dat u in het geval van de wiskunde eerder van 'denkactiviteit' zou spreken, niet van inzicht. 'Denkactiviteit' zou dan het midden houden tussen mening en inzicht.

Voortreffelijk, je hebt het uitstekend in je opgenomen.

Kijk, nu moet je je voorstellen dat met die vier lijnstukken de volgende vier psychische ervaringen corresponderen: 'inzicht' (noēsis) met het hoogste, 'denkactiviteit' (dianoia) met het tweede, op het derde is 'overtuiging' (pistis) van toepassing en op het laatste 'vermoeden' (eikasia). Je kunt in die psychische toestanden een rangorde onderscheiden door ervan uit te gaan dat hun helderheid evenredig aan de exactheid van de objecten waarop ze betrekking hebben.

Ik begrijp het en ben het volledig eens met de rangorde die u voorstelt.

De allegorie van de grot (De Staat, p. 247-250; 502-521)

Nu zou je onze natuurlijke toestand wat ontwikkeling betreft met de volgende situatie kunnen vergelijken. Stel je een aantal mensen voor in een onderaardse, grotachtige woning, met een naar het daglicht toegekeerde ingang langs de volle breedte van de grot. Zij zijn daar van jongs af aan opgesloten, aan handen en voeten en aan hun nek geboeid, zodat zij daar moeten blijven en alleen recht voor zich uit kunnen kijken, want door die boeien zijn zij niet in staat zich om te draaien. Verder is er licht van een vuur dat hoog en ver boven hen brandt, in hun rug, en tussen het vuur en de gevangen een weg in de hoogte, waarlangs je je moet voorstellen dat een muurtje is aangelegd, zoals bij een poppenkast voor het publiek een scheidswand staat waarboven de poppen worden vertoond. Langs dat muurtje moet je nu mensen allerlei voorwerpen zien dragen, die boven het muurtje uitsteken, en beelden van mensen en dieren, gemaakt van steen en hout en allerlei ander materiaal, waarbij sommigen van de mensen natuurlijk praten en anderen zwijgen.

Een vreemde vergelijking en vreemde gevangenen.

Zij lijken op ons. Want dacht je, hebben zulke mensen om te beginnen van zichzelf of van elkaar ooit iets anders gezien dan de schaduwen die door het vuur op de tegenover hen liggende wand van de grot worden geworpen?

Nee, dat kan niet, als zij inderdaad gedwongen zijn hun hele leven hun hoofd onbeweeglijk te houden.

Hetzelfde geldt toch voor de dingen die langs gedragen worden?

Natuurlijk.

Dus als zij in staat zouden zijn met elkaar te praten, zouden ze ongetwijfeld denken dat ze praten over de dingen die ze op die muur zagen.

Dat moet wel.

En als in de gevangenis ook een echo was van die tegenoverliggende wand, geloof je niet dat dan, wanneer een van die voorbijgangers spreekt, zouden denken dat het geluid werd gemaakt door de passerende schaduw?

Ja, dat lijkt mij logisch.

Zulke mensen zullen er ongetwijfeld van uitgaan dat de werkelijkheid niets anders is dan de schaduwen van die voorwerpen.

Dat kan niet anders.

Stel je nu eens hun genezing voor, hun bevrijding uit die gevangenis van onwetendheid. Hoe zou die toegaan als hun in het werkelijke leven het volgende overkwam? Wanneer iemand werd losgemaakt en gedwongen plotseling op te staan, zijn hoofd om te draaien, te lopen en naar het licht op te kijken - en al die handelingen zouden hem pijn doen en hij zou door de schittering niet in staat zijn de voorwerpen te onderscheiden waarvan hij tot dusver de schaduwen had gezien- hoe zou hij dan, denk je, reageren als men hem zou vertellen dat het maar flauwekul was wat hij tot op dat moment had gezien, en dat hij nu dichter bij de werkelijkheid was en een juistere kijk had op de dingen, omdat zijn blik nu was gericht op echte voorwerpen? En als men hem dan ook nog elk voorwerp dat langskwam zou aanwijzen en hem zou dwingen vragen te beantwoorden over wat het was, geloof je niet dat hij dan met de mond vol tanden zou staan en zou denken dat wat hij tot dusver had gezien eerder echt was dan wat men hem nu aanwees?

Beslist.

En als men hem verder zou dwingen naar het licht zelf te kijken, zouden zijn ogen dan geen pijn doen? Zou hij zich niet afwenden en vluchten naar de dingen die hij wel kan onderscheiden, in de overtuiging dat die in werkelijkheid duidelijker zijn dan wat men hem aanwees?

Inderdaad.

Als men hem nu uit die grot zou meesleuren, met geweld, langs een ruwe steile weg naar boven, en hem niet zou loslaten voor men hem naar buiten had gesleurd in het licht van de zon, zou hij zich dan niet verschrikkelijk voelen en zich enorm opwinden dat hij zo wordt meegetrokken?

Natuurlijk.

Wanneer hij in het daglicht kwam, zouden zijn ogen natuurlijk door de felle schittering zijn verblind en hij zou helemaal niets onderscheiden van wat men hem nu als werkelijkheid voorhoudt.

Nee, inderdaad, zeker niet onmiddellijk.

Er zal een gewenningsproces nodig zijn voordat hij dingen daarboven kan zien. In het begin zou hij het makkelijkst schaduwen kunnen onderscheiden en daarna weerspiegelingen in het water van mensen en voorwerpen, en nog later al die dingen zelf. Als hij zover is gekomen, zou hij ook naar de hemellichamen kunnen kijken en naar de hemel zelf, makkelijker 's nachts, wanneer hij kijkt naar het licht van de sterren en de maan, dan overdag naar de zon en het zonlicht.

Inderdaad.

Ten slotte zou hij dan ook de zon, niet alleen weerspiegeld in het water of in een ander oppervlak, maar de zon zelf op zijn eigenlijke standplaats kunnen waarnemen en kunnen bestuderen hoe hij is.

Natuurlijk.

Daarbij zou hij dan uiteindelijk tot de conclusie komen dat die zon het is die voor de seizoenen en jaren zorgt, alles in de zichtbare wereld bestuurt en zo in zekere zin ook de oorzaak is van alles wat zijzelf daarbeneden hadden gezien.

Dat zou inderdaad de volgende stap zijn.

Als hij nu terugdenkt aan zijn eerste woning, aan de kennis daar en aan zijn medegevangenen van toen, zou hij dan met de verandering in zijn toestand niet gelukkig zijn en die andere mensen beklagen?

Ongetwijfeld.

<u>Toepassing van Plato's 'Verdeelde lijn' en 'allegorie van de grot' op AI en sociale media</u>

Om Plato's 'Verdeelde lijn' te gebruiken om AI en sociale media te classificeren, betrekken we de verschillende delen op AI.

1. Eikasia — schaduwen en afbeeldingen

Indien mensen AI opdracht geeft om beelden, teksten of representaties te produceren, zijn dit afbeeldingen of schaduwen zoals Plato deze in de concrete zintuiglijke werkelijkheid leert.

Bijvoorbeeld als AI een afbeelding van een boom maakt, gaat het om een afspiegeling van de boom zelf. In de allegorie van de grot, zijn dit de afbeeldingen op de muur van de grot, maar niet de dingen zelf.

AI reproduceert op een eenvoudige manier de schaduwwereld.

Gebruik van sociale media en vooral het gebruik door kinderen en jong volwassenen, blijkt vooral gedreven te worden door video's en fotomateriaal waarvan de toepassing in terminologie van Plato onder afbeeldingen en representaties kan worden geclassificeerd.

Het is de wereld van de schaduwen, het laagste niveau van flauwe reflecties van de werkelijke vormen en waarheid. Kinderen blijven psychologisch geketend aan de laagste vorm van ervaring, de wereld van schaduwen. Dat komt ook door sociale druk; iedereen gebruikt het, dus wil je niet buiten de groep vallen, ben je ertoe veroordeeld. Dat heeft ook te maken met de sterke kracht die de samenleving uitoefent om te conformeren. Maatschappelijke druk zal later bij 'verlangen naar schoonheid' terugkomen.

2. Pistis — vertrouwen in de zichtbare wereld

AI produceert informatie over de empirische wereld en is in staat patronen herkennen, maar is op zich geen concreet fysiek voorwerp. Als je een afbeelding laat zien van een boom, kan AI detecteren en aangeven dat het om een boom gaat. Het kan als zodanig helpen om concrete voorwerpen te duiden.

Ook voor sociale media geldt dat via dit medium vragen aan bekenden kunnen worden gesteld, wat tot kennis over concrete voorwerpen en ook mensen kan leiden.

Echter, de invloed van sociale media wordt vaak ingezet voor zogenaamde sluikreclame over producten die influencers aanprijzen in hun video's. Dat laatste leidt niet tot vertrouwen in de zichtbare wereld, omdat het een commercieel belang dient dat niet tot betrouwbare kennis van voorwerpen leidt. Het blijven daarbij beelden en representaties en vallen dus toe aan de categorie van afbeeldingen en schaduwen. Daarbij dient gezegd te worden dat de consumptiemaatschappij zoals wij die kennen en de maatschappelijke problemen die daaruit deels voortvloeien, zoals klimaat- en milieuproblemen, in de tijd van Plato niet bestonden.

De dingen die mensen over elkaar op sociale media posten, en van zichzelf posten, gaan niet over de dingen zelf, maar worden gekend op de wijze waarop mensen ze

waarnemen. Daarover zegt Plato ‘Dus als zij in staat zouden zijn met elkaar te praten, zouden ze ongetwijfeld denken dat ze praten over de dingen die ze op die muur zagen. … En als in de gevangenis ook een echo was van die tegenoverliggende wand, geloof je niet dat dan, wanneer een van die voorbijgangers spreekt, zouden denken dat het geluid werd gemaakt door de passerende schaduw?’. (De Staat, p. 248; 502-521) Hangt het gebruik van sociale media en het algemene ongenoegen over de werkingssfeer en kwalijke gevolgen ook niet samen met het probleem dat we intuïtief weten dat het ons niet verder brengt in het leven? Zou het kunnen zijn dat we (onbewust) onderkennen dat de veelheid van schaduwen waarin we ons onderdompelen, geen recht doet aan een waarachtiger leven?

Het is daarom interessant dat Plato aangeeft dat het mensen moeite kost om zich los te maken van de wereld van de schaduwen. We zien dat zelf direct terug in de verslaving van mensen om een groot deel van de dag representaties te bekijken en te luisteren die psychologische ervaringen van geketenden zijn. De ziel is geketend en heeft moeite zich los te maken van de routine.

In de allegorie van de grot zal als een gevangene wordt losgemaakt en zich omdraait, de fysieke objecten en het vuur dat schaduwen van objecten veroorzaakt, zien. Hij gelooft nu dat deze voorwerpen de echte realiteit zijn, veel echter dan de schaduwen.

Dit moment van omdraaien en het object rechtstreeks bekijken is het beste voorbeeld van pistis. De gevangene heeft nu een gegrond 'vertrouwen' in wat hij met zijn eigen ogen ziet. Toch is hij er nog niet: pas wanneer hij de grot verlaat en de echte wereld (de wereld van de Ideeën) in het zonlicht ziet, bereikt hij uiteindelijk ware kennis (episteme). Maar daarvoor is de psychologische ervaring van dianoia voor de elevatie naar ware kennis nodig.

3. Dianoia — redeneren en verstandelijk denken

Het behoeft geen betoog dat AI de mens goed kan ondersteunen met denkactiviteiten. AI kan verbanden leggen, logisch redeneren, wiskundige problemen oplossen en abstracte constructen analyseren.

Het kan ons helpen informatie te verschaffen over waar de boom, die ook in de toelichting bij eerder behandelde psychologische ervaringen in een voorbeeld is gebruikt, het beste kan worden geplant, rekening houdend met de soort en eisen aan de grond tot en met het nut en noodzaak voor de mens en leefomgeving.

In deze categorie van psychologische ervaring komt de toepassing van AI het beste tot zijn recht.

Echter, uit studies van onder meer universiteiten rollen zorgwekkende uitkomsten. Gebruik van AI zou leiden tot minder diep nadenken, minder onthouden,

minder hersenactiviteit en sneller opgeven wanneer het op eigen denkwerk aankomt. Metingen toonden zwakkere signalen van de hersenen bij cognitieve taken zoals iets onthouden of concentreren. (S. Stamkot, De keerzijde van alles opzoeken: 'AI-toepassingen zijn erop gebouwd met je mee te denken', 7 oktober 2026, Financieel Dagblad).

AI stelt ons in staat om eenvoudige en complexe vragen te stellen en problemen op te lossen. Dat lijkt goed nieuws. Er doet zich echter ook een dilemma voor. Plato heeft het namelijk in de allegorie van de grot over elevatie naar een hoger niveau van kennis. Het trainen van deze denkactiviteit door de mens, filosofische ontwikkelen en de dialectische methode, is een voorwaardelijke stap zijn om uiteindelijk tot inzicht te komen. Indien we de activiteit overlaten aan AI, stellen we ons zelf niet in staat om de laatste stap naar kennis te zetten en blijven we geketend, omdat in de eenheidsgedachte de waarheid ligt besloten en denken een toepassing naar de zichtbare dingen blijft. Mathematische redeneringen blijft, aldus Plato, een hypothetische toepassing zoeken naar de concrete dingen en de geest wordt niet naar een eerste beginsel gericht.

Gezien de studies kan gesteld worden dat het risico aanwezig is, dat mensen die zich aangetrokken voelen tot vragen over het eerste beginsel, niet zozeer door toepassingsgebieden van AI, maar afnemende denkactiviteit, minder ontvankelijk worden voor ware kennis, omdat als het ware een sluier over de waarachtige aard van de werkelijkheid, het eerste beginsel, de Idee van het Goede, wordt gelegd. Het simuleert daarmee gemak en eenvoud, maar richt de mens niet op tot ware kennis, de geestelijke zon.

4. Noēsis — inzicht in de ware vormen, met als hoogste beginsel de Idee van het Goede - twee strategieën

Toch is niet alles verloren, om het wat tragisch onder woorden te brengen.

De omkering van de ziel, die nodig is en wellicht door AI in kracht wordt verzwakt, zal met voldoende verlangen ('eros') toch door de ultieme waarheid, het eerste beginsel worden aangetrokken.

Uit een publicatie van Kahn blijft een essentieel verband tussen dit verlangen en de wereld van de vormen. 'Plato's theory of erōs provides an essential link between his moral psychology and his metaphysical doctrine of Forms. So it is for good reason that Plato selects the discussion of erōs in the Symposium as the occasion for announcing to the world the new conception of reality represented by the Forms. (Kahn, C.H., The object of love, 2 november 2009, Cambridge University Press)

Het verlangen naar schoonheid is de eerste strategie om tot de ware vormen van de de werkelijkheid door te dringen.

Daarnaast stelt Plato in het boek ‘De Staat’ het volgende.

Ik wil het met jullie eens worden over iets wat we in dit gesprek, en ook al eerder, vaker hebben besproken, namelijk dat we een veelvoud van mooie dingen onderscheiden en een veelvoud van goede dingen, enzovoort, maar ook het bestaan aannemen van schoonheid en goedheid. Zo brengen wij al die dingen waarvan we zojuist zeiden dat ze in veelvoud voorkwamen telkens onder een noemer, ervan uitgaande dat zij een eenheid vormen, die het ‘het wezen van elk’ noemen.

Dat is zo.

Nu kan dat laatste alleen gedacht worden, in tegenstelling tot al die verschillende dingen, die we juist alleen zien.

… Je weet dat onze ogen, wanneer je ze richt op voorwerpen waarbij het daglicht niet meer over de kleuren ligt, maar alleen een nachtelijke glans, hun scherpte verliezen en bijna blind lijken, alsof ze niet over zuiver gezichtsvermogen beschikten.

Inderdaad, ja.

Maar dingen die door de zon beschenen worden zien ze duidelijk en dan blijken diezelfde ogen wel gezichtsvermogen te hebben.

Natuurlijk.

Goed, zo moet je je dat ook bij de psyche voorstellen. Wanneer die een vast punt heeft gevonden in dingen die beschenen worden door waarheid en werkelijkheid begrijpt hij die dingen. Dan krijgt hij inzicht en blijkt hij verstand te bezitten. Maar wanneer hij is gericht op de half duistere wereld van ontstaan en vergaan verliest de psyche zijn scherpte. Hij komt dan niet verder dan steeds weer wisselende meningen en dan lijkt het weer of hij geen verstand heeft.

Dat is zo, ja.

Nu moet je het zo zien. Wat waarheid verleent aan de dingen die gekend worden en aan degene die kent zijn kenvermogen verschaft, is volgens mij die waarde. Aan de ene kant wordt zij gekend met behulp van het verstand, maar aan de andere kant is zij zelf de oorzaak van kennis en waarheid. En hoe waardevol die twee, inzicht en waarheid, ook zijn, men mag er toch terecht van uitgaan dat dit iets van een andere en nog hogere orde is. Met kennis en waarheid is het net als met licht en gezichtsvermogen. Daarvan mocht je terecht aannemen dat ze leken op de zon, maar niet dat ze aan de zon gelijk waren. Zo is het ook in dit geval wel juist om te zeggen dat die twee op de waarde lijken, maar niet juist om een van beide eraan gelijk te stellen. De betekenis van de waarde moet nog hoger worden aangeslagen. En het is niet minder dan heiligschennis om daarbij aan genot te denken. Kijk, je zou de vergelijking nog verder kunnen doortrekken. Wat de zon betreft ben je toch met me eens dat hij de dingen die gezien worden niet alleen de

mogelijkheid gezien te worden verleent, maar ook hun ontstaan, groei en voeding. Maar zelf is de zon niet bij een groeiproces betrokken.

Inderdaad.

Nu, zo moet je ervan uitgaan dat de dingen die gekend worden niet alleen het feit dat zij gekend worden te danken hebben aan de waarde (red. - in de traditionele vertaling heet dit de “Idee van het Goede” (hē tou agathou idea), maar daaraan ook hun bestaan en hun wezen ontlenen. Maar de waarde zelf is met haar absolute macht van een nog hogere orde dan het bestaan.

Nou nou, die staat dan wel op onmenselijke hoogte.

Lach maar, het is je eigen schuld, jij wilde toch dat ik mijn persoonlijke mening op dit punt liet horen? (De Staat, p.240-243; 502-521)

Het verlangen naar inzicht, de zoektocht en omkering naar de Idee van het Goede, is de tweede strategie om tot ultieme elevatie te komen.

AI staat de ware werkelijkheid in wezen niet in de weg. Het is het menselijk onvermogen, geketend in de grot, opgaand in de wereld van de schaduwen, wat ons kluistert aan deze lagere werkelijkheid. Het is de mens zelf die zich zal moeten oprichten, en dan wel in geestelijke zin, om tot inzicht te komen en als boom van kennis zich tot volle wasdom in het licht van de geestelijke zon te kunnen verheffen.

Om dat te bereiken zijn er dus twee strategieën mogelijk, die hieronder verder worden toegelicht, om vervolgens de betekenis van AI en sociale media in deze processen te benoemen.

Twee strategieën naar de idee van schoonheid en het goede

1.Verlangen naar schoonheid

In Het Symposium beschrijft Plato hoe verlangen (eros) mensen ertoe kan bewegen om op zoek te gaan naar hogere vormen van schoonheid en naar het onveranderlijke.

‘Want dit is de juiste manier om de weg naar eros te betreden of om door een ander te worden begeleid: hij begint bij deze mooie concrete dingen om met dat schone als doel steeds omhoog te gaan, als het ware langs treden van een trap, van een naar twee lichamen en van twee naar alle mooie lichamen, en van alle mooie lichamen naar de mooie gewoontes en van de gewoontes naar de mooie wetenschappen om van de wetenschappen uiteindelijk te komen tot die wetenschap die van niets anders wetenschap is dan van de schoonheid zelf en om tenslotte te begrijpen wat het schone is.’ (Symposium, p.102; 211c)

Mensen beginnen met verlangen naar lichamelijke schoonheid.

Verlangen naar concrete objecten en lichamen, is echter niet eeuwig en onveranderlijk, omdat het ontstaat en vergaat. Daarom is de schoonheid van het lichaam vergankelijk en de laagste graad van schoonheid. Het gaat evenals bij de psychische ervaring om een beoordeling van en mening over het uiterlijk. In sociale media en AI worden afbeeldingen gedeeld en gemaakt over lichamelijke schoonheid. Echter, deze representaties, zoals eerder is geconstateerd, blijven steken in het domein van de laagste psychologische ervaring, die van schaduwen.

Toch verlangen mensen naar de idee van schoonheid. Als we geconfronteerd worden met ziekte, ouderdom, verval en dood, laat dat mensen niet onbewogen. Wat we ons niet altijd beseffen, is dat Plato dat proces als een handreiking beschouwd om bewustzijn te verruimen en te ascenderen.

Problematisch is dat representaties van sociale media over schoonheid en over meningen over personen, niet of nauwelijks gaan over het innerlijk van de mens. Je leert een mens op afstand kennen via een afbeelding of een mening die via tekst wordt gedeeld, maar er vindt geen ontmoeting plaats, zodat er op die wijze beperkte innerlijke rijping plaatsvindt en schoonheid blijft steken bij een object gerelateerd schoonheidsideaal. In sociale media worden meningen gedeeld zonder ontmoeting, en zijn vaak negatief en anoniem, waardoor er geen kennen en kennis is in de vorm van een vertrouwensband. Zo blijven we in de wedren van schaduwen steken en verdringen mensen het pad van elevatie. Ouderdomsverschijnselen worden via AI ‘weggepoetst’ en mensen worden achter de coulissen wel ouder, maar in de beeldvorming en het rijk van de schaduwen wekken we de illusie dat verval door kunstgrepen te verhelpen is.

De combinatie van AI en sociale media bemoeilijkt dus het pad naar elevatie. Wat zou op de volgende sport van de ladder volgen? Op de trap ontstijgt schoonheid de wereld van objecten en richt zich op het algemene begrip schoonheid. Hierbij kan de denkactiviteit, het leggen van relaties, een rol spelen. Zoals ook bij de denkactiviteit is aangegeven, kan AI hierbij ondersteuning bieden. Het is echter de vraag of de mens bij gebruik van AI gericht is, of misschien beter gezegd, ontvankelijk is voor een algemener beeld van schoonheid. Mijn indruk is dat door de wijze van gebruik, mensen geneigd zijn de wereld van de afbeeldingen en schaduwen zoals Plato deze heeft beschreven in de allegorie van de grot, ontvankelijkheid eerder in de kiem wordt gesmoord. Dat heeft ook te maken met de sterke kracht die de samenleving uitoefent om te conformeren. Maatschappelijke druk en normen en waarden hebben grote invloed op de elevatie. Plato’s constatering gaat verder dan een algemene maatschappelijke tendens. Hij wijst erop dat juist ook de mensen in belangrijke functies deze maatschappelijke druk cultiveren. (De Staat, p.218 - 221; 487-497)

AI in combinatie met sociale media zijn dan als mist die het bemoeilijken om de volgende sporten op de ladder van elevatie naar de idee van schoonheid te vinden. AI

betreedt namelijk niet de weg naar elevatie, omdat het geen verlangen naar schoonheid zoekt en geen herinnering heeft, de tweede weg naar elevatie.

De hoogste graad zal daarom via AI niet bereikt worden, het verlangen dat uitmondt in een streven naar de idee van het schone zelf, de eeuwige, onveranderlijke schoonheid die boven objecten, mensen en gemeenschappelijke kennis van schoonheid uitstijgt. Het gaat om inzicht in de eeuwige tijdloze idee van schoonheid, in de eeuwige onveranderlijke vorm van schoonheid.

Dit proces vraagt om doorzettingsvermogen dat wordt gevoed door verlangen om de eeuwige vorm van schoonheid te ervaren.

Het verlangen naar schoonheid is gericht op het ontdekken van deze niet ruimtelijke en tijdloze vorm. Ik heb de psychologische ervaringen zoals in De Staat zijn verwoord door Plato, toegevoegd. Echter, het verlangen zet de mens ertoe aan om boven het zintuiglijke uit te stijgen. De filosofische ontwikkeling en de dialectische methode die tot inzicht leiden zijn niet hetzelfde als dit verlangen, maar als analogie te gebruiken om het proces toe te lichten. Deze ontwikkeling en methode die bijdragen tot elevatie via het pad van inzicht, zijn vooral verankerd in herinnering.

2.Proces van herinnering aan de eeuwige onveranderlijke vormen (anamnesis)

Plato stelt dat de ziel voor de geboorte kennis heeft gehad van de eeuwige onveranderlijke vormen. Bij de geboorte zijn we deze kennis vergeten.

Dit is naast het proces van verlangen naar de ontvouwing van de idee van schoonheid, een tweede strategie die leidt tot de idee van onveranderlijke niet ruimtelijke, eeuwige tijdloze vormen.

Plato stelt dat we ons deze kennis kunnen herinneren. Dit proces noemt hij anamnesis (herinnering).

In Phaedrus stelt hij:' `Zoals immers is gezegd, heeft elke mensenziel krachtens haar natuur de dingen die zijn, aanschouwd; anders was zij nooit in deze levensvorm terechtgekomen. Het is echter voor elke ziel niet eenvoudig zich op grond van de dingen hier, dat wat zij daar gezien heeft te herinneren; en dit geldt in het bijzonder voor de zielen die slechts vluchtig de dingen daar destijds hebben gezien, en voor die zielen die het ongeluk hadden dat ze naar de aarde waren gevallen, met het gevolg dat ze in contact kwamen met bepaalde mensen die hen op het pad van onrechtvaardigheid brachten, waardoor zij de heilige dingen die ze toe hadden gezien, zijn vergeten. Er blijven dus maar weinig zielen over wier geheugen voldoet. Wanneer deze zielen een gelijkenis met de dingen daarginds zien, zijn ze met verbijstering geslagen en verliezen alle controle over zichzelf: ze weten niet wat hun overkomt, door hun onderscheidingsvermogen niet scherp genoeg is.' (Symposium, p.153; 250a)

Het is niet mogelijk om deze kennis direct uit het geheugen te herleiden, immers, we zijn deze kennis vergeten en moeten de waarheid opnieuw achterhalen. Dat kan door filosofische ontwikkeling en de dialectische methode te beoefenen, wat de herontdekking van kennis over de onveranderlijke vormen mogelijk maakt.

Dit proces om te komen tot ware kennis, heeft een relatie met de psychologische ervaringen die hierboven zijn beschreven. Hierin zijn, vooral bij de vier psychologische ervaringen, AI en sociale media betrokken.

Per saldo zal het de mensen die verlangen naar de waarheid mogelijk afgeremd worden door sociale media en AI. Sociale media voedt het verlangen naar schaduwen in de zintuiglijke wereld door representaties van objecten.

Maar ook leidt het door de maatschappelijke druk die wordt uitgeoefend in gebruik, niet tot inzicht in de zin van herinnering en inkeer. De maatschappelijke tendens dat er langzaam maar zeker enigszins een ontwikkeling plaatsvindt naar afkeur en afkeer voor AI en sociale media zijn, is niet gelijk aan inkeer.

Verder voorziet AI in de maatschappelijke en economische doelstellingen, de denkactiviteit te ondersteunen maar ook te versnellen. Versnelling kan als een risico worden gezien, omdat dat de ontwikkeling naar de psychologische ervaring van inzicht kan belemmeren.

Herinneren van de idee van het goede is een filosofische ontwikkeling en wordt ondersteund door een dialectisch proces. Het is te vergelijken met de religieus-mystieke ervaring van de herinnering van het paradijs zoals door bijvoorbeeld Christelijke stromingen wordt geleerd. Dat is niet zozeer een proces van ‘nadenken’ in de zin van redeneren, maar een contemplatief en meditatief proces. Het vraagt om inkeer, ‘omkering van de psyche’, zoals Plato dat verwoord (De staat, p.257; 521-535).

Discussie

Om te denken dat AI mensen de omkering van de psyche om tot inzicht te komen, zal bieden, is een illusie. En als we Plato begrijpen, is AI en sociale media per saldo gevaarlijk voor onze geestelijke ontwikkeling, omdat AI redeneert naar ‘beneden’ en niet ‘omhoog’ op de sporten van elevatie. De euforie van de snelheid die AI de mensheid brengt om de dingen efficiënter te kunnen, leidt tot niets anders dan een gecultiveerde sluier over de geestelijke ontwikkeling, schoonheid en goedheid waarnaar de ziel verlangt en ontvankelijk voor is, over zingeving, schoonheid en goedheid van bestaan. ‘Wanneer die [de psyche, red.] een vast punt heeft gevonden in dingen die beschenen worden door waarheid en werkelijkheid begrijpt hij die dingen. De krijgt hij inzicht en blijkt hij verstand te bezitten. Maar wanneer hij is gericht op de halfduistere wereld van

ontstaan en vergaan verliest de psyche zijn scherpte. Hij komt dan niet verder dan steeds wisselende meningen en dan lijkt het weer of hij geen verstand heeft.' (De Staat, p.242; 502-521)

Als we ons niet bewust zijn van de risico's van het gebruik van AI, van afnemende denkactiviteit tot risico's van extinctie, maar zoals in dit artikel genoemd, beperking van elevatie tot de idee van schoonheid en goedheid, is dat laatste een ernstige consequentie.

Indien mensen beperkt worden in deze ideeën, leidt dat tot een minder mooie en goede wereld, mens en toekomst. En, zoals het door Plato is verteld, eerst zullen we ons druk maken om het lichaam (de fysieke leefwereld) om vervolgens tot de ontdekking te komen dat we (op de volgende sport) ook een wereld delen, met elkaar in dialectiek processen ontwikkelen om tot herinnering, inzicht te komen en verlangen thuis te brengen.

E. Heemskerk, 2 november 2026